

PEDAGOGICKÉ KLASOBRAŇÍ

ŘÍDÍ PROF. DR. JOS. HENDRICH

SVAZEK PRVNÍ

Publikace č. 1623—150

BRNO 1947

KOMENIUM,
učitelské nakladatelství, společnost s r. o., Praha VII, Belcrediho 4
- Brno, Leninova 34 - Banská Bystrica

JAN AMOS KOMENSKÝ

ŠKOLA NA JEVIŠTI

Přeložil

DR. JOSEF HENDRICH

BRNO 1947

KOMENIUM,
učitelské nakladatelství, společnost s r. o., Praha VII, Belcrediho 4
- Brno, Leninova 34 - Banská Bystrica

Abeceda živá.

(Jeň český text podle Chmely.)

Vrána kráká
á á A a

Ovce bečí
bé é é B b

Koníček cvrká
cí cí C c

Dudek dudá
du du D d

Dítě kvílí
é é é E e

Vítr věje
fi fi F f

Husa gagoce
ga ga G g

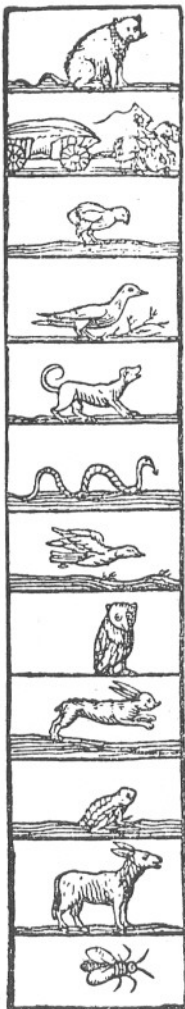
Ústa dýchají
há há H h

Myš piští
í í í I i

Kachna káchá
kha kha K k

Vlk vyje
lu ulu L l

Medvěd mručí
mum M m

Kočka mňouká
nau N n

Vozka volá
ó ó ó O o

Kuře piští
pi pi P p

Žezulka kuká
kuk ku Q q

Pes vrčí
err R r

Had syčí
sí S s

Kavka kráká
tae tae T t

Výr huhlá
ú ú U u

Zajíc vřeští
vá V v

Žába skřehotá
koax X x

Osel hýká
y y y Y y

Střeček bzučí
ds ds Z z

DIVADELNÍ PROVEDENÍ BRÁNY JAZYKŮ

Část IV,

v níž se jako živá předvádí nižší škola, kterak
by mohla býti přeměněna ve hru

Přísluví 8, verš 31.

*Moudrost hraje na okrsku země,
a její rozkoše jsou se syny
lidskými.*

O S O B Y.

1. Mluvčí proslovu.	17. <i>Počátník</i> , učitel začátků.
2. <i>Ptolemaios</i> .	18. Žák abecedář.
3. <i>Platon</i> .	19. Druhý žák.
4. <i>Eratosthenes</i> .	20. Třetí žák.
5. <i>Apollonios</i> .	21. <i>Pokračný</i> .
6. <i>Plinius</i> .	22—28. Sedm žáků, všichni jen na čtenářském stupni. Mezi nimi dva hudebně nadanější musí také mluvit a zpívat.
7. Písař.	29—31. <i>Dovršený</i> s několika žáky, z nichž jen dva budou mluvit (při čtení); ostatní němé osoby.
8. Papírník.	32—49. Učitel vestibulární s 18 žáky jakéhos takéhos nadání.
9. Tiskař.	50—67. Učitel januální s 12 žáky.
10. Knihař.	68—77. Učitel atriální s 6 nadanějšími žáky.
11. Knihkupec.	78. Mluvčí doslovu.
12. Knihovník.	
13. Spisovatel.	
14. Vydavatel.	
15. Školní dozorce.	
16. Didaktik.	

PROSLOV.

Vznešení a urození, ctihodní a slovní pánové, i všechno vzácné diváctvo!

Mluvit ve škole o škole a pro školu je věc zvlášť případná. Poněvadž jsme se tedy tak slavnostně shromáždili ve škole, mluvíme o škole a činíme pro školu, cokoli můžeme. Ale co je to, co můžeme? Za prvé vylévati prosby, aby se školám dobře dařilo, této naší i jiným. Za druhé také přičiňovat se, aby se jim dařilo. Toho se dosáhne, budou-li učitelé i žáci konat svou povinnost, pilně vyučující a pilně se učíce; ale také budou-li páni dozorců konat svou povinnost a pilně dohlížet na školy zařizující, napomínající a vymáhající, aby se všechno konalo správně. Činnost a úkoly všech těchto činitelů postaví vám dnes postupně před oči někteří ze žáků vaší školy (tím způsobem, o němž jsme již dostatečně ujištěni, že se vám zamlouvá); tedy, příznivci a přátelé, sledujte nás zatím blahovlnně a pozorně! (*Odejde s poklonou.*)

JEDNÁNÍ I, o jediném výstupu.

(*Ptolemaios, Platon, Eratosthenes, Apollonios, Plinius.*)

PTOLEMAIOS. Když jsme nedávno konali přehlídku řemeslníků, tu, přátelé, pamatujete se, radili jste mi, aby mistři svobodných umění nebyli mícháni k mistrům řemeslnickým, nýbrž aby byli zachováni k samostatné zkoušce. Poslechl jsem rady a odložil jsem tu věc. Ale nyní myslím, že by se nemělo déle odkládat, a proto jsem vás svolal, aby se provedla dnes. Nuže, povězte, odkud začít!

PLATON. Vzdělanosti ke zdaru a tobě k věčné slávě nechť slouží, králi, chvalitebná vytrvalost, s níž moudře pokračuješ v započatém díle. Jsme zde na tvé zavolání, ke všemu připraveni po tvé vůli. Pokud jde o pracovní pořad, *bude třeba, abychom především správně vytkli cíl, k němuž má směřovati řízení škol.*

KRÁL. Jaký to bude cíl?

PLATON. Pravá vzdělanost. Neboť lidská přirozenost bez uhlazování hrubne, jak je zřejmo na nevzdělaných a barbar-
ských národech, kde se lidé neliší od němé tváře ničím, leč že
mluví, nebučí. Nevyhnutelně tedy musí býti lidé vzdělávání,
předně jejich *mysl k moudrosti*, pak *vůle k počestnému jednání*
a konečně *jazyk k výmluvnosti*.

ERATOSTHENES. Moudře a podle pravdy řečeno! Neboť tři
jsou věci, jimiž hlavně vynikají lidé nad zvířata: *rozum, řeč* a
svobodné, moudré a počestné *konání* rozmanitých věcí; proto je
nutno lidi učit, aby tuto svou trojí výsadu jako nějaký nebeský
poklad znali, střežili a stále více rozmnožovali; a to opravdově,
ne pro zdání; aby se člověk stával vědoucím, ne vědomůstkářem;
výřečným, ne řečným; pěstitelem ctností doopravdy, ne na oko.

APOLLONIOS. O, jak žádoucí je to věc, býti člověkem takto
vzdělaným; to jest, míti *mysl osvícenou*, plnou představ; umět
vyvolávat v mysli jiných tytéž představy přiměřenou řečí; a
konečně míti ve své moci, co konáme i snášíme! Andělská jaksi
dokonalost je to, chápeme-li ji v její plnosti.

PLINIUS. Bezvadně usuzuješ, Apollonie! Jak veliká je me-
zera mezi člověkem a němou tváří, tak veliká je mezi vzdělancem
a nevzdělanecem. Ale k věci! *Nástrojem k vzdělání jsou za
prvé knihy, za druhé školy, za třetí styk se vzdělanci a cesto-
vání podnikané kvůli němu*. Libo tedy nejjasnějšímu králi a
učenému sboru, abychom si ten první nástroj vzali k prozkou-
mání na prvním místě, to jest abychom především vyšetřili, co
je s knihami?

PTOLEMAIOS. Dobrá rada; ale koho se máme vyptávat?

PLINIUS. Soudil bych, že nejdříve máme zavolat člověka zna-
lého psaní, *písaře*, aby podal zprávu o písmenách a psaní; pak
lidi knižního oboru, totiž ty, kteří knihy píší, tisknou, váží, pro-
dávají a uchovávají.

PTOLEMAIOS. Učiň tak. Dej je zavolat!

(Jde pro ně Plinius; zatím hraje hudba.)

JEDNÁNÍ II, výstup 1.

(Písař se svým náradím.)

KRÁL. Vyptávej se ho, Apollonie!

APOLLONIOS. Dali jsme sem zavolat nějakého písaře; jsi
to ty?

PÍSAŘ. Jsem, pane!

APOLLONIOS. Kdo je to tedy písař?

PÍSAŘ. Kdo vystihuje vnitřní myšlenky vnějšími znaky.

APOLLONIOS. Kolikeré jsou ty znaky?

PÍSAŘ. Trojí. *Na prvním místě hieroglyfy*, užívané kdysi
u Egypťanů, při nichž se smysl věci označoval nějakým obráz-
kem. Na příklad, když chtěli označit prozřetelnost Boží, kreslili
oko otevřené; když chtěli označit něčí nedbalost v úřadu, *oko
zavřené*; když opatrnost, tedy *hada*; a tak bez konce. *Za druhé
jsou znaky věcné*, dosud užívané u Číňanů; ty znaky píší tímtež
způsobem i národy rozličných jazyků, ale každý je čte po své
řeči. Znaky toho druhu máme my Evropané v číslicích; neboť
1657 znamená všem totéž, ale jinak toto číslo vysloví svým ja-
zykem latiník, jinak Polák, jinak Němec, jinak Maďar atd.
Kdybychom mohli jiné věci vyjádřit stejně tak jako čísla (*jako
mohou Číňané*), mělo by to tu výhodu, že bychom mohli rukou
rozprávět a pěstovat styky, k nimž je jazyk nezpůsobitelný (*pro
rozličnost řeči*). *Značky třetího druhu* jsou zdejší *písmena*, ozna-
čující nejmenší zvuk jazyka: *a, b, c* atd., z nichž skládáním vzni-
kají slůvka, věty, knihy.

APOLLONIOS. Dobře rozlišuješ a jasně vykládáš; ale které
z těchto trojích značek se zdají nejdokonalejší?

PÍSAŘ. Písmena, poněvadž pomocí nich můžeme všechno vy-
jádřit přesněji a dokonce učit se neznámým jazykům.

APOLLONIOS. Znamenitě, to je pěkné! Ale byl způsob psaní
písmen vždycky takový, jako je u nás?

PÍSAŘ. Naprosto ne! Neboť staré národy neznaly náš papír
ani inkoust, pera a jiné věci.

APOLLONIOS. Jakým způsobem tedy psali?

PÍSAŘ. Nejdříve vytesávali písmena kladivem *do kamene*
(jak i my dosud činíme *na náhrobních kamenech* pro dlouhé
trvání). Pak je vrývali dlabátkem *na tabulky* z rozštípaných
a uhlazených dřevěných desek (zejména bukových). Později je
vrývali železným rydlem *na lipové lýko* neb *na palmové a sle-
zové listy* nebo *na plátno potažené voskem* či *sádrou*, jako dosud
s sebou nosíváme *sádrové knížečky*, *vizte!*

(*Sluší míti na paměti, že toto všechno musí býti ustavičně znázorňo-
váno ukazováním skutečných věcí.*)

Nato psali *na pergamen* (to jest na blánu zhotovenou z ovčích
koží v městě Pergamu); psali *nilskou třtinou* (to jest tenkým rá-
kosem, rostoucím v Nilu). Teprve potom byl vynalezen *papír*

z papyru, rostliny to dvouloketní, která má místo kůry velmi jemné a velmi široké obaly; tyto oddělovali od sebe jehlou, máčeli je v klišovité vodě, narovnávali je v lisu, sušili je na slunci a rozdělávali je ve svitky po dvaceti lístcích. My nyní užíváme hadrového papíru, inkoustu a husích brků.

APOLLONIOS. O papíru netřeba mluvit; hned bude zavolán papírník. Vylož, jak se vyrábí inkoust.

PÍSAŘ. Vezmeme libovolné množství *duběnek* a šestinu té váhy *skalice*, pak přidáme patnáctinu *klovatiny* a trochu *kamence*, aby inkoust neprosakoval a neplesnivěl.

APOLLONIOS. Jak se upravuje *pero*, aby sloužilo k psaní?

PÍSAŘ. Nejen to povím, nýbrž i ukáži. Vybere se *pero* (nejlepší je *husí* nebo *paví*) s pevným a průsvitným brkem, jako je toto, *vizte!* Jeho drsnou část nejdříve uhladím hřbetem nožíku (*takhle!*), ostřím pak uříznu špici a oříznu konec po obou stranách tak, aby byl dvojboký (*takhle!*). Nato jej rozříznu, *vizte*, a udělám pro stékání inkoustu vřez, oříznu tento zárez a stejnoměrně přiříznu. Pak namočím a píši (*ukáže to*), potom ukládám *pero* do pouzdra (*učiní tak*).

APOLLONIOS. O psaní už nemáš nic víc?

PÍSAŘ. Židé a jiní Orientálci píší zprava doleva (*taktol!*). Řekové a my ostatní Evropané zleva doprava, někteří *Indové* shora dolů (*takhle!*), stejně dobře čitelně. Mimo to znali staří *tachygrafii*, umění rychle psátí pomocí *zkratek*, jimiž stačili rukou zachytit mluvenou řeč nejen při diktování, nýbrž i při volné řeči. To umění zcela nedávno obnovili *Angličané* a říkají mu *stenografie*. Ale máme umění ještě rychlejší a pěknější než toto, *knihtisk*, jehož pomocí jediný člověk vytiskne za jediný den víc, než by mohla napsat spousta *písařů*.

APOLLONIOS. Známa to věc a pojednáme hned přímo s tiskařem. Zatím král chválí tvou horlivost a vzkazuje ti královskou přízeň.

JEDNÁNÍ II, výstup 2.

(Lidé knižního oboru: *papírník, knihtiskař, knihař* čili *vazač, knihupec, knihovník* — s příslušným náradím.)

KRÁL. Jednej s nimi, *Eratosthene!*

ERATOSTHENES. Vy všichni se zabýváte knihami?

PAPÍRNÍK. Já připravuji hmotu pro knihy, papír.

TISKAŘ. Já jim dávám vnitřní tvar, písmo.

KNIHAŘ. Já přidávám vnější tvar, vazbu.

KNIHKUPEC. Já knihy veřejně prodávám.

KNIHOVNÍK. Já je skupuji a shromažďuji jako poklady moudrosti a uchovávám je.

ERATOSTHENES. Důstojnou práci konáte všichni! Vyložte každý podrobněji o své činnosti.

PAPÍRNÍK. Vysílám své hochy od ulice k ulici skupovat staré hadry; ty se rozcupují a utlukou na drf, rozmočí se v klejovité vodě a rozválejí se na listy (*takto!*); tak z nich zhotovuji *blánu*, které po starém způsobu říkáme *papír*. Nato jej skládám *do menších složek* čili *knih* po pětadvaceti aršících; dvacet těchto dává zase větší složku čili *rys*; deset rysů dává *největší složku, balík*. Takto jej prodávám; nic víc mi v této věci nepřináleží.

ERATOSTHENES. Co ty, *tiskaři*?

TISKAŘ. Mám kovové typy písmen, ulité ve velkém počtu a rozřaděné po těchto přihrádkách. Můj sazeč je po jednom vybírá a skládá je v slova, slova v řádky (*v délce této řádkové normy*), řádky pak do sloupců a stránek (*list má totiž vždy jen dvě stránky, ale jedna stránka mívá někdy dva, tři, čtyři sloupce*); a když má tolik stránek, kolik stačí k vyplnění archy, uzavře všechny do tiskacího rámu, aby se nerozpadly. Pak celou tuto soupravu typů (*říkáme tomu sazba*) vloží tiskař do lisu, natře tiskařskou černí (*zhotovenou z koptu a lněného oleje*), přitiskne ji k papíru položenému nahoře a tak za chvíli potiskne celé archy, za den více než tisíc, všechny velmi přesně, jen byl-li první oklep přesně opraven dovedným a příčinlivým korektorem. Když se dovrší počet výtisků (*kolik jich chceme pojmut v jedno vydání, po stu nebo po tisíci*), vyjmeme typy z lisu, očistíme je a zase je rozmetáme do příslušných přihrádek čili *kas*, aby se mohly znovu pohotově sestavit v jinou sazbu. A archy oschlé z tisku sbíráme, abychom je skládali v plné výtisky na prodej.

ERATOSTHENES. Knihaři, vylož i ty o své účasti na knihách!

KNIHAŘ. Mým úkolem je knihy vázat, aby se s nimi dalo pohodlně zacházet. Doslýchám se, že lidé mého řemesla měli dříve jméno *lepiči*, poněvadž lepili listy k listům jen na samých okrajích, aby se daly svinout do závitku, *takhle!* Nyní se nám říká podle latiny *kompaktoři*, česky *knihvazači*, poněvadž skládáme archy na rozměr stránek, pak je stloukáme kladivem, sešíváme, klišujeme na hřbetě a děláme ořízku (*tímto hoblíkem*). Pak je *vážeme do dřevěných nebo papírových děsek, potažených pergamentem nebo kůží nebo hedvábím a zlatem*; kraje spínáme

sponami neb svazujeme stuhami. Na větší knihy přiděláváme také vyduťe kování po rozích a uprostřed (vizte!).

ERATOSTHENES. Mají knihy rozmanité velikosti také své vlastní pojmenování?

KNIHAR. Zajisté mají! Této největší knize se říká *formát foliový* (a ještě větší, než je tato, má rozměr *královský foliový*). Tyto menší jsou *čtveřka*, *osmerka*, *dvanáctka*, *šestnáctka*, *osmnáctka*, *čtyřicetka* (ukáže každou zvlášť); v nich se totiž skládá arch na dva listy, na čtyři, na osm, dvanáct, šestnáct, osmnáct, čtyřicet atd. Knížce delší na šířku se říká *ležatá (hle!)*, knížce delší na výšku *stojatá (tato!)*; a jestliže je nějaká kniha příliš velká, než aby se dala svázat najednou, dělí se *ve svazky*, na příklad *Cicero*.

ERATOSTHENES. Nyní tvoje práce, ty knihkupče!

KNIHKUPEC. Já rozšiřuji knihy za peníze; prodávám buď *vázané* nebo *brožované* (jak se říká, *to jest nevázané*), a to jednak doma ve svém knihkupectví, jednak po městech na výročních trzích, aby nikomu nikde nemohla chybět příležitost, opatřit si tyto nálevky moudrosti.

ERATOSTHENES. Jaká práce s knihami připadá tobě, knihovníku?

KNIHOVNÍK. Já sháním se všech stran cennější knihy, dávám je do vazby, stavím je do knihovny, řadím je po pořádku do polic a sestavuji seznamy knih, aby bylo možno najít každou, kterékoli bude třeba. Lepší knihy také vykládám na pulty, aby byly čtenářům hned po ruce.

ERATOSTHENES. To je ovšem v pořádku. Ale vám všem, knižní družino, musím připomenout jménem našeho krále, že o vás jde špatná pověst! Výsad vzdělané obce, jíž sloužíte, prý chcete užívat, ale životem prý se nechcete lišit od hrubého davu řemeslnického; popřáváte si totiž čas od času ohavnou zahálku, hýření a podobné ohavnosti. Je tomu tak? Mlčíte? Napravte se, sice vás vyhostíme do cechu hrubých řemesel.

JEDNÁNÍ II, výstup 3.

(Vydavatelé knih, to jest upravovatel a spisovatel.)

PTOLEMAIOS. Nechtěl bys tyto zde oslovit ty, Platone?

PLATON. Na tobě jest, králi, přikazovat, na nás jest poslouchat. Vy zde, vydejte rovněž počet ze svého konání; děláte oba totéž dílo, či různé?

SPISOVATEL. Oba vydáváme knihy, on starobylé, já nové, právě napsané.

PLATON. Jaké to, starobylé?

VYDAVATEL. Všechny spisovatele, kteří něco moudrého napsali, ale jejichž spisy až dosud zůstaly v zapomenutí po knihovnách, vydobýváme a dobrodiním tisku jim pomáháme na světlo, aby také našemu věku vešly ve známost.

PLATON. Máte pravé a neporušené rukopisy starých spisovatelů?

VYDAVATEL. Ne vždy, pane. Neboť *původní rukopisy*, kterým se říká *originály*, nedochovaly se až na naši dobu; a *apografy* (to jest *opisy*) se často tak velice od sebe liší (i v názvech), že je leckdy velmi těžko rozhodnout o pravosti spisu, není-li podvržen, i o původním čtení, kde se rukopisy neshodují. Ale je předností dobrého *kritika*, všechno vystihnouti bezpečnými dohady a odkrytí čtenářům pravý smysl místa buď *ovsučkami* vloženými do textu (*takto*) nebo odděleně *poznámkami* na okraji stránky nebo také na konci kapitoly neb knihy.

PLATON. To vám dá nepochybně hodně práce!

VYDAVATEL. Těžká to práce, to třeba přiznat, ale užitečná, poněvadž tím způsobem dáváme genie dřívějších věků do služby našeho myšlení, abychom z jejich poznatků měli prospěch my.

NOVÝ SPISOVATEL. Ale poněvadž oni nemohli vědět všechno, je hodně věcí zůstaveno pilnosti pozdějších pokolení. Já a mně podobní usilujeme z lásky k obecnému dobru o to, abychom se nezdáli horší než naši předchůdci; a cokoli se dá lépe vybádati, to uveřejňujeme, aby světlo množilo světlo.

PLATON. Po té stránce zasluhujete chvály, jen je-li to skutečně světlo, co se takto poskytuje, nikoli temnoty. Řekněte však, jak skládáte knihy? Jakým postupem pořádáte obsah?

SPISOVATEL. Na titulní list se klade *název*, naznačující obsah knihy; následuje *věnování* knihy některému příznivci; pak *předmluva ke čtenáři*, plněji vykládající obsah a podávající poučení o správném užívání knihy. Pak se často přidávají *doporučující projevy*, napsané od přátel k chvále spisovatele i knihy; pak teprve následuje vlastní *jádro knihy*, totiž *výklad*, rozdělený v kapitoly a odstavce, a konečně *závěr s ukazatelem obsahu* neb i *tiskových chyb*.

PLATON. Trochu ješitnosti se tu ovšem přimísí, ale prozatím přimhuřme oko. Jen toto připomínám: Chcete-li, aby vaše knihy šly na prodej a byly čtenářům užitečné, starejte se, aby byly psány o dobrých věcech a byly dobře zpracovány. A jestliže

se některá dočká nového vydání, hleďte, aby každé nové vydání bylo buď obohaceno lepšími myšlenkami nebo alespoň aby bylo opraveno, až nezbudou žádné chyby. Ale škodlivé knihy ať ne vycházejí nikdy, to mějte na péči!

SPISOVATEL. Příčiníme se.

VYDAVATEL. Budeme to mít na paměti.

KRÁL (po jejich odchodu k své družině): Prozkoumali jsme ty, kteří upravují cestu pro vzdělání. Snad je již záhodno zavolat ty, kteří vzdělání přenášejí z knih na lidi.

PLATON. To je nutné, poněvadž pouhé majetnictví učených knih neosvobozuje od nevzdělanosti; lidé sami mají být vzdělaní. Radím tedy, přivést sem ze škol učitele i žáky a vyšetřit, co a jak tam dělají. Na prvním místě však radím povolat školního dozorce a didaktika, abychom se od dozorce dozvěděli, jaký je stav škol, a od didaktika, jaký by mohl být, kdyby se poměry daly zlepšit.

KRÁL. To je moudrá rada. Každý budiž zavolan zvlášť, nejdřív dozorce. S tím jednou ty, *Plinie*, a s didaktikem ty, *Platone!*

(*Plinius vyjde a přivede jej.*)

JEDNÁNÍ II, výstup 4.

(*Školní dozorce vstoupí a uctivě se pokloní králi a družině. Na králův pokyn jej osloví Plinius takto:*)

PLINIUS. Buď zdrav, ctihodný muži! Tvá přítomnost je nám vítána. Zalíbilo se králi a učené družině povolat tě, abychom se od tebe předběžně poučili o stavu škol. Pouč nás tedy svědomitě v té věci.

ŠKOLNÍ DOZORCE. Již od mnoha let se rozmohly po rozmanitých národech stesky o úpadku škol. Ty stesky přijímám teď za své a dosvědčuji s rozhorlením i žalem, že si na školách v ničem nepočínají správně.

PLINIUS. Jak to? Což nic nepomohlo, že lidé jako *Erasmus*, *Melanchthon*, *Sturm* a jiní, kteří před půl druhým stoletím křísili vzdělanost z nánosu barbarství, dali přitom také své rady o správném zřízení škol?

ŠKOLNÍ DOZORCE. Začaly školy vzkvétat, ale znovu vadnou; dým máme místo světla.

PLINIUS. Což vám nepomohlo tolik didaktiků, kteří se vyskytli od padesáti let, *Caselius*, *Lubinus*, *Ratke*, *Caecilius*, *Seydel*

a hodně jiných, kteří se pokusili založit neklamné vyučovatelské učebny?

ŠKOLNÍ DOZORCE. Buď nic nebo málo. Vězíme v bahně zmatků.

PLINIUS. Škoda! A což nedovedete vystihnout, kde vlastně to vázne a jaká je toho příčina, že léky nezapuzují nemoci, nýbrž je spíše ustalují a množí?

DOZORCE. Příčiny nejsou celkem neznámé, ale my nedostáváme na jejich odstranění!

PLINIUS. Vyslov svobodně, co za tím dle tvého mínění vězí.

DOZORCE. Nemáme lidí, kteří by se vážně chtěli, mohli nebo dovedli věnovat školám; všechno se děje jen povrchně. Jakou radu dali vzpomnutí dobří lidé, didaktikové, toho jsme takřka nepovědomi, nedbajíce seznámit se s tím; anebo jestliže někteří nejsou toho zcela nevědomi, přece jen se vyhýbají práci. Zkrátka a dobře, školy ustrnuly ve svých neduzích a nechťjí se dát ani burcovat, ani vzbudit.

PLINIUS. Řekni, muži výborný, kdyby šlo po tvém, jakou by sis přál školu?

DOZORCE. Já? Ach, kdyby Bůh ráčil vyslyšeti mé vzdechy, věděl bych, čeho bych si přál!

PLINIUS. Vylej upřímně svá přání!

DOZORCE. Chtěl bych takovou školu, která by byla zcela doopravdy dílnou lidskosti, cvičíc mládež nejen k vědění, ale ještě mnohem víc k počestným mravům, hlavně však k svaté bohopoctě a ke všemu, co vytváří podstatu lidství; tak aby každý, kdo je tu vzděláván, nestal se jen zlomkem člověka, nýbrž člověkem, schopným celý život moudře začínati a celý věsti zdárně ke konci; to jest, aby byl vyučen všechno správně chápati, všechno správně konati, o všem správně mluvit. A přál bych si, abychom měli neklamnou, krátkou a účinnou cestu, jak k tomu všemu mládež přivést; aby se tak tato předejra života prováděla takřka hrou a aby škola byla opravdu *hříš-
tům vzdělanosti*, a ne těžkou duševní robotárnou, z níž by raději utíkali, než by na ní setrvali.

PLATON. Tys náš člověk, milovaný muži, když dovedeš moudře přát školám tyto tak veliké dary, přestože nedostáváš na opatrování prostředků, jak se zdá. Nejmilostivější králi, podle mého mínění si tento muž touhy zaslouhuje, abys mu dal přisedati ve sboru svých mudrců, aby byl přítomen, poslouchal a radoval se, když se radíme o prostředcích, jak dospěti k cíli, po němž touží; aby pak s tím větší důvěrou nastupoval na dobré cesty, které nalezneme.

KRÁL. Rád souhlasím. Přisedni, výborný muži! A když se k nám připojuješ v tak vřelých touhách, připoj se i v radách!
DOZORCE. Míním, veliký králi, že nejsem hoděn té pocty, abych byl počítán mezi tvé rádece.

KRÁL. Spokoj se naším míněním a přisedni si! (*Ten tak učiní s poklonou.*) Co je teď na řadě?

PLINIUS. Máme povolati didaktika.

KRÁL. Jaký je původ a význam slova didaktik?

PLATON. *Didaskó* je v řečtině *učím, didaktos* *učený, didaktikos* *schopný učit*, čili znalec učení.

KRÁL. Tedy nechť vejde!

JEDNÁNÍ II, výstup 5.

(*Didaktik.*)

DIDAKTIK. Tu jsem, jménem královské výsosti jsa obeslán!

PLATON. Buď zdrav, výborný muži! Vyprávěli královské výsosti, že tvým povoláním je *didaktika*; je tomu tak?

DIDAKTIK. Jestliže zasluhuje jména *povolání* poctivá snaha, pomáhat jiným v jejich povolání, pak vyznávám, že jsem v počtu těch, kteří touží, aby těžké práce s výchovou mládeže mohly snadněji postupovat, a kteří sbírají dobré myšlenky sem směřující: to jest, jak by bylo možno pobývat ve školách, v dílnách lidskosti, s menší nesnází, s menším shonem a s menší omrzelostí, ale zato s větší snadností, s větší příjemností a s větším užitekem. Mládež (*pokud si ovšem přeje moudře začínati a se zdarem přivésti ke konci svůj život*) musí se na školách cvičit nejen v literatuře, nýbrž ve všem, co přivádí lidství k dokonalosti, čili má se předem naučit správně *myslet*, správně všechno *konat* a správně *mluvit* jedním nebo více jazyky.

PLATON. To je v pořádku. Ale chtěli bychom také okusit didaktického umění. Vylož stručně, v čem záleží.

DIDAKTIK. *Didaktika* je nauka, jak dobře vyučovati. *Vyučovat* pak znamená způsobit, aby také druhý se naučil a věděl, co ví jiný. A *dobře učit* znamená způsobit, aby se každý učil *rychle, příjemně a do základu*.

PLATON. Proč přidáváš tu trojici: *rychle, příjemně a do základu*?

DIDAKTIK. Poněvadž špatně učí, kdo k věděni přivádí *zdlouhavě, namáhavě a zlomkovitě*. Naprosto tedy musíme hledat nauku, podle níž bychom mohli učit *rychle*; neboť mnohemu

se musíme naučit pro potřebu života; nemáme tedy při žádné věci dlouho vězet, nýbrž postupovat rychle od jednoho k druhému. A učit *příjemně*: aby po celý průběh učení se žák necítil více unavován tím, co už je vykonáno, jako spíše povzbuzen k tomu, co zbývá konat. A učit *do základu*, aby se žák všemu, čemu se učí, také naučil v celistvosti a správně, až k pohotovému užívání.

PLATON. Zlatá nauka, kdybychom ji mohli mít!

DIDAKTIK. Můžeme ji mít, a milostí Boží už ji dokonce máme v ruce!

PLATON. Naše ruce chtějí vidět! Věří jen, co vidí!

DIDAKTIK. Což *učení* není tolik jako *vedení*?

PLATON. Takřka; neboť se jde od něčeho známého k něčemu neznámému; ale co s tím?

DIDAKTIK. Představme si tedy někoho, kdo dovede jíti v čele a ukazovat způsob chůze a nadto ujme slabého za ruku: nebude-li moci *projíti* kdokoli kamkoli?

PLATON. Ukaž to v našem případě.

DIDAKTIK. Učme všemu skrze *příklady, pravidla a praktické využití*, a naučíme všemu *bezpečně, rychle, příjemně*. Kdo vyučuje, ten ať napřed, prosím, ukáže pravdivý a jasný vzor věci (která se má poznati nebo konati) a nechť dá žáku dostatečnou lhtu k pozorování. Pak nechť objasní předpisem nebo pravidlem, co a nač ta věc je a jak se dělá; a to jasně, aby mu žák musel rozumět. Konečně má uložit napodobování a býti přítomen při pokusu, aby hned provedl opravu, vidí-li chybný krok, až se žák odnaučí chybovat. A spolužáci, třeba je jich sebevíc, ať dávají zároveň pozor a nechť všichni slyší, cokoli se řekne jednomu; a cokoli se opravuje u jednoho, v tom se mají všichni odnaučovat omylům. A ještě toto: v jednom čase se má konat jen jediná věc, aby se nerozptylovala vnímavost; a žáci téže třídy nemají dělat práce různé, nýbrž všichni totéž. Za těchto podmínek má se pak jíti vždy postupně dál, tak jak věci ve skutečnosti za sebou jdou a jak na sobě závisí; jakoby po schodech dobře postavených dá se přivésti každá mysl až k vrcholům kteréhokoli oboru.

PLATON. To se asi snáze řekne, než vykoná.

DIDAKTIK. Vykoná se to doopravdy. Jen bude-li učitel *vzdělaný a učení schopný* a bude-li mít pohotovou dovednost, sdílet se s jinými o své věděni; a bude-li žák *učelivý a kázně schopný*, dychtě každodenně se dozvědět něco nového a naučit se tomu; oba budou mít radostný pocit a škola se stane — ve shodě se svým latinským jménem — hrou, neboť obě strany

budou konat svou práci hravě. A nadto jednotejnost vlídného vedení bude mít tu výhodu, že učitel, stoje na stupínku, může dostačit sebevětšímu počtu žáků. A žáci se budou o závod pobízet a budou se bystřiti vzájemnou řevnivostí, poněvadž všechno se bude dít veřejně přede všemi. Tím způsobem budou nadaní rychle pokračovat, kdežto zdlouhavější překonají přece jenom své nesnáze, už neustálostí svých cvičení. To se ukáže *při zkouškách*.

PLINIUS. Ukáže se, věř mi! Neboť jsme rozhodnutí, ověřit si spolehlivost slibů. Ale poslyš, nebude už příště třeba žádné kázně?

DIDAKTIK. Kázeň se musí pojit k vyučování vždycky, aby se pro shovívavost nevlížila nedbalost, zahálčivost nebo nevázaná zvůle. Proto ten, kdo si počíná nedbale, nechť dostane důtku; kdo pohrdá napomínáním, budiž trestán prutem; u koho se však zjistí zlovolná zatvrzelost, budiž vyloučen ze společnosti slušných žáků jako prašivá ovce ze stáda. Ale učitel ať se má na pozor před sklonem k bití; raději nechť dovoluje pilným žákům slušné osvěžení, procházky a společné hry, ba nechť se jich sám zúčastňuje, hledě opatřit pěkné druhy cviku.

PLATON. Jaké rozdělení škol považuješ za správné?

DIDAKTIK. Správně se rozdělují na školy obecné, na gymnasia a na vysoké školy. Obecná škola je pro začátečníky a pro školské učně, jejichž smysly mají býti cvičeny v oboru věcí hmotných. *Gymnasia* (jinak *klasické školy*) patří těm, kdož se učí jazykům a svobodným uměním a mají býti cvičeni poznávat tvárnost věcí. Konečně *vysoké školy* jsou pro ty, kteří hledají dokonalé vzdělání, to jest chápání podstaty věcí; tam působí profesori čtyř fakult k tomu cíli, aby odtud vycházeli k obecnému dobří filosofové, učitelé to lidského života, lékaři, právníci a bohoslovci.

PLATON. Byly již podniknuty na veřejných školách zkoušky s lepší metodou?

DIDAKTIK. Dosud ne v žádoucí míře. Málkteří si všímají dobrých rad, nýbrž spokojují se návykem. Přesto začínají leckde otvírat oči a pracovat lepším pořádkem.

PLATON. Mnoho zdaru! Podejte zde, prosím, před nejjasnějším králem ukázkou! Zajdi do nejbližší školy a zauč učitele i žáky do své metody, aby se zakrátko provedla zkouška a mohlo se lépe vidět, co je dobrého na té věci.

DIDAKTIK. Pokusím se s pomocí Boží.

(Hudba.)

JEDNÁNÍ III, výstup 1.

(Didaktik.)

DIDAKTIK. Vracím se, nejjasnější králi, zařidiv všechno ne zle, jak doufám, od nejnižší školy do nejvyšší.

KRÁL. Naše blahopřání, zdaří-li se věc podle přání! Ale řekni, jak jsi vše zařídil?

DIDAKTIK. Za poslední cíl a mez ustanovil jsem školám, učinit z každého hochu, přijatého na vzdělání, člověka způsobilého k vedení života hospodářského, občanského a církevního. Ale poněvadž se z dítěte nestane hned muž (musí totiž dříve projíti lety dětství, chlapectví a jinošství), rozdělil jsem úkoly po třech školách tak, aby vychovávaly hochu po stupních až k mužné síle moudrosti.

KRÁL. Vylož, jak.

PLATON. Každé škole jsem vytyčil cíl, kam až má přivést své žáky. Pak jsem dal každé spolehlivý nástroj, pomocí něhož by mohla přivést žáky k tomuto cíli bezpečně. Konečně jsem ukázal způsob, jak užívat těchto nástrojů, způsob snadný a příjemný jak učitelům, tak žákům, a dále způsob vzájemného závodění žáků. Těmi způsoby dosáhnou, doufám, aby žáci dříve uviděli, že umějí všechnu učebnou látku, nežli zpozorují, že se tomu učí.

KRÁL. Velká slova! Hleď, aby se potvrdila!

DIDAKTIK. Skutečnost je potvrdí. Dejte, prosím, zavolat a vyzkoušet žáky od prvních až do posledních i s jejich učiteli. abyste osobně spatřili, co a jak obojí dělají. Ale vypejte se, libo-li, každého učitele za prvé, kam až má své žáky přivést ve vědě, mravech a jazyku; za druhé, jaké nástroje má po ruce k bezpečnému provedení; za třetí, jak užívá těchto nástrojů, aby udržel žáky při čilosti a dosáhl příjemnou cestou slušných pokroků. Rád bych, abyste to ode všech vyžadovali i s předvedením, tak aby ukázali před vámi svůj postup se žáky. Neboť teprve pak budete moci soudit o celé věci úplně.

KRÁL (obrácen k svým): Co se vám zdá?

PLATON. Souhlasím.

ERATOSTHENES. Je to tak nejrozumnější.

APOLLONIOS. Bude to pohodlné.

PLINIUS. Ale jakým pořadem budou voláni?

DIDAKTIK. Každou školu, obecnou, latinskou i vysokou, rozdělil jsem na tři třídy. První třída bude mít všude žáky začí-

nající, druhá pokračující, třetí dokončující. Počneme tudíž s první a nejnižší třídou abecedářů.

KRÁL. Budiž, nechť se dostaví.

JEDNÁNÍ III, výstup 2.

(Učitel čtení v školském dlouhém kabátě s holí v ruce a tři žáci, z nichž každý má v ruce dřevěnou tabulku s nedávno vymyšlenou živou abecedou a křídou.)

KRÁL. Eratosthene, vezmi si je na starost!

ERATOSTHENES. Ty jsi vůdcem tohoto drobného nářůdku?

UČITEL. Mně jsou svěřeni na výchovu.

ERATOSTHENES. K čemu je vychováváš?

UČITEL. K zbožnosti, k dobrým mravům a k čtení, psaní i správnému vyslovování písmen.

ERATOSTHENES. Jakým způsobem je cvičíš *ve zbožnosti*?

UČITEL. Učím je slovem i příkladem vzývat Boha před školou i po škole, před jídlem i po jídle, před spaním i po spaní, a to kleče, s rukama sepjatýma, s očima vzhůru upřenýma a s výrazem vyjadřujícím naprostou oddanost. Často jim připomínám, že všechno dobré přichází od dobrého Boha, stvořitele našeho; že jej proto musíme vždy velebiti, daří-li se nám dobře, a prositi, aby se nám nevedlo špatně; že musíme předcházeti Boží hněv bázní Boží a opravdovou účinnou zbožností. Aby pak vůli Boží dobře znali, opakují s nimi každodenně *Desatero* a pro útěchu i *Vyznání víry* a podobně. Vodívám je také do sborů a učím je, aby si tam vedli zbožně jako před tváří Boží a andělů. Kázání slova Božího je sice nad jejich chápavost, ale přece si zvykají milovati stánky Boží a poznávají v sobě příslušníky církve a sluhy Páně.

ERATOSTHENES. Zbožně jednáš. Jakým způsobem jim vštěpuješ *mravy*?

UČITEL. Rovněž praxí; příkladem i napomínáním je přivkám zdrženlivosti v jídle a pití, k čistotě v oblékání, k úctě ke starším a k poslušnosti vždy pohotově stejně při rozkazech jako při zákazech; dále k pravdomluvnosti, aby nikdy nepodváděli lhaním, a k spravedlnosti, aby se nikdy ničeho cizího nedotkli nebo skrytě nezmocnili; také k práci a k ustavičnému zaměstnání, ať už vážnému nebo hravému, vždy s tím cílem, abych jim vštípil všestrannou čilost a odpor k zahálce. Rozmanitým způsobem zkouším vzbudit u nich snášenlivost vůči příkoří (*což*

jest základní křesťanská ctnost) a stálým cvičením v poslušnosti hledím dosáhnout, aby se dávali věsti raději cizí než vlastní vůli.

ERATOSTHENES. Krásné to cvičení! Zdá se, že sis hluboko vštípl známý výrok Senekův: *Uč napřed mravům, potom moudrosti, neboť se jí bez dobrých mravů těžko učíme*. Ale vylož, čemu je učíš z oboru moudrosti.

UČITEL. Neučím-li ještě moudrosti samé, přece jen urovnávám před nimi alespoň cestu k moudrosti tím, že je krátkou a příjemnou cestou učím číst a psát (*což je universálním nástrojem k získání každého vědění a klíčem k pokladům moudrosti*).

ERATOSTHENES. A za jakou dobu?

UČITEL. Za jediný měsíc!

ERATOSTHENES. Hle, jak rychle! A jakým postupem?

UČITEL. Mám jediný nástroj, *tuto tabulku*. Předkládám žákům *živou abecedu*, která je na ní vymalována, zvířátka totiž, která vydávají zvuky jednotlivých hlásek. Žák se tedy dívá na kteréhokoli z těch živočichů, napodobuje jeho hlas a tak sám od sebe vysloví hlásku. A jak se ten zvuk píše, pozná z připojeného písmene a sám si zvykne ten tvar psáti.

ERATOSTHENES. Jak to? Předved' nám to.

UČITEL. Rád! Hle, zde jsou nováčkové, včera mi odevzdaní a dosud písma neznalí. Ty naučím před vašimi očima písmenům. Pojd'te, synáčekové, pohrajeme si s těmito obrázky.

ŽÁK. Dobře, pane učiteli!

UČITEL (*ukazuje na první obrázek*): Co je to?

ŽÁK. Pták.

UČITEL. Správně; ale jaký pták?

ŽÁK. Nevím.

UČITEL. Ty druhý!

TEN ŽÁK. Nevím.

UČITEL. Povím vám to. Je to vrána. Ale víš, jak vrána krákorá?

ŽÁK. Nevím.

UČITEL. Křičí takto: *á, á, á*. Udělej to po mně!

ŽÁK. *á, á, á*.

UČITEL. Ty druhý!

ŽÁK. *á, á, á*.

UČITEL. Dobře. Ale víš, jak se dá tento zvuk napsat?

ŽÁK. Nevím.

UČITEL. Nikdo z vás?

ŽÁCI. Nikoli.

UČITEL. Naučím vás tomu. Ejhle, tu je již nakreslen: a. Kdykoli kdo z vás uvidí v nějaké knize takový tvar, vždy řekne (jako vrána dělá): a, a, a. (Pozn. Učitel ukáže ve slovech na téže tabulce, kde přichází toto písmeno a, anebo rozkáže, aby sami hledali, až je dovedou nalézt, to jest sami bez pomoci poznati.)

UČITEL. Chcete je umět také psát?

ŽÁCI. Chceme!

UČITEL. Tomu se naučíte velmi snadno. Nejdříve ty, N., a vy ostatní se dívejte! Hle, zde je dřevěné pisátko. Vezmi je třemi prsty pravé ruky (*takhle!*) a táhni jím po té písmeně (*takhle!*). (Žák to několikrát po něm udělá; konečně učitel:) Zde máš křídou, napiš totéž písmeno na černé ploše tabulky vedle toho prvního. (Žák to zkusí, stále se ohlížeje na vzor a říká si »a. tak se píše a«, až to bude umět; ne-li přesně, alespoň přibližně. Tak i druhý a třetí. Nato učitel:) Ejhle, již jste se naučili jednomu písmenku. Jak vyslovuješ, co jsi napsal?

ŽÁK. a.

UČITEL. Dobře, musím tě pochválit.

ERATOSTHENES. Tedy jsi je už naučil jednomu písmenku?

UČITEL. Naučil.

ERATOSTHENES. Jak postupuješ při ostatních?

UČITEL. Týmž způsobem. Má metoda je jediná, vždy sama v sobě stejná.

ERATOSTHENES. Ale nežli se naučí všem písmenkám, zapomenou první!

UČITEL. To nemohou; neboť následující písmeno nebereme samo pro sebe, nýbrž s předcházejícím, takto a-b, b-a, a-c, c-a, e-d, d-e, atd. A jakmile znají celou abecedu, spojujeme střídavě všechna písmena navzájem, vždy zároveň slovem i písmem, takže již začínají i svá jména psát a chápat užitečnost psaní: j-á, t-y, o-n, P-a-v-e-l, P-e-t-r, atd.

ERATOSTHENES. A jaká závodní cvičení mají tito tvoji žáci?

UČITEL. Dotazují se navzájem na obrázky: Co je to? Druhý odpoví; Beránek, husa, dudek, medvěd atd. Jak dělá beránek? — Béé. — A jak to píšeš? — Takto, b. A takovéto závodění se děje po celé tabulce přeskočmo a konečně i zpaměti.

ERATOSTHENES. A jestliže to někdo nedovede, jaká je ztráta?

UČITEL. Výsměch, nebo lehký šturec od toho, komu nedovede odpovědět na otázku. Anebo dám každému několik ořechů; když kdo o ně z nedbalosti přijde, želí ztráty a má se po druhé na pozoru.

ERATOSTHENES. A když se naučí celé abecedě, co pak s nimi děláš?

UČITEL. Pošlu je do třídy čtenářské.

KRÁL (ke svým): Jak se vám líbí tato metoda?

PLATON. Je dobrá, poněvadž je jednoduchá a příjemná na způsob hry. Neodstrašuje, nýbrž láká.

APOLLONIOS. Hle, již se osvědčuje pravda slov Senekových: Dlouhá a nesnadná je cesta skrze pravidla, ale krátká a účinná skrze příklady.

PLINIUS. Jestliže také na vyšších stupních bude možno takto pokračovat, bude didaktik zasluhovat díky za taková ulehčení. Neboť tak budou moci školy býti vpravdě hrou.

DIDAKTIK. Bude možno vyzkoušet to; zavolejte další třídy.

ERATOSTHENES. Slyšíte, synácti, že se nám vaše hry líbí? Jděte, pokračujte v těch hrách, a zdar vašemu nadání!

(Na pokyn učitelův vyjdou hoši s hlubokou poklonou před králem, za nimi učitel.)

JEDNÁNÍ III, výstup 3.

(Pokračný — nazvaný tak podle slova pokračovati — se sedmi žáky.)

KRÁL. Vypτάvej se jich, Apollonie!

APOLLONIOS. Příteli, čemu učíš tyto své žáky?

POKRAČNÝ. U mne se doučí čtení a psaní; v počtech a zpěvu se učí jen počátkům, plněji se učí dobrým mravům a zbožností.

APOLLONIOS. Jakou to knihu nosíte v ruce, ty a tvá mládež?

POKRAČNÝ. Je to první učebnice čtení a psaní, počtů a zpěvu, konečně mravů a zbožnosti.

APOLLONIOS. Ukaž! (Učitel mu odevzdá jeden výtisk; Apollonios jej otevře řka:) K čemu jsou tyto puntíky, čárky, křížky, kroužky a polokroužky v takové pestrosti?

POKRAČNÝ. Nejdříve se učí psát tyto prvky, aby měli základy krasopisu; neboť z nich se skládají tahy písmen, jak ukazuje následující tabulka.

APOLLONIOS. Tedy chceš, aby hned od začátku psali krásně?

POKRAČNÝ. Je lépe dělat všechno krásně než ošklivě, a každá věc má své začátky.

APOLLONIOS. Zkoušej tyto své žáky ty sám!

POKRAČNÝ (k nejbližšímu): Ty, čti třetí slabikovací tabulku!

PRVNÍ ŽÁK. Arb, erb, irb, orb, urb; bra, bre, bri, bro, bru; bar, ber, bir, bor, bur, atd.

POKRAČNÝ. Ty druhý, čti jednoslabičná slůvka!

DRUHÝ ŽÁK. Buk, bók; cep, cop; den, dub, hon, atd.

POKRAČNÝ. Následující, dvojslabičná!

TŘETÍ ŽÁK. Buben, duben, budem; tráva, kráva, bráva; atd.

POKRAČNÝ. Trojslabičná čti ty!

ČTVRTÝ ŽÁK. Alena, halena, kalená, pálená; ulice, půlice, police; atd.

POKRAČNÝ. Dost! Ty další, čti čtyřslabičná!

PÁTÝ ŽÁK. Polovina, polovice, jalovice, atd.

POKRAČNÝ. Dost! Vidím, že ty také víš, co jsou slova čtyřslabičná a víceslabičná. Ty další, čti mravní pravidla!

ŠESTÝ ŽÁK. Už se mravům. Miluj ctnost. Vyhýbej se neřesti. Boj se Boha. Anděly uctívej. Často se modli. Nepřísahej nikdy. Čti rodiče, poslouvej učitele. Chovej se skromně, ustupuj staršímu, mladšího šetři!

APOLLONIOS. Šetři také času! Vidíme, že čteš dosti pohotově. Umíte to také nazpaměť?

POKRAČNÝ. Všechno, co je v této knize, učí se všichni žáci nejdříve číst, pak přepisovat, nato rozumět a pamatovat, nakonec napodobovat a v životě zachovávat.

APOLLONIOS. Výborně! Jaképak máte cvičení ve zbožnosti?

POKRAČNÝ. Přečti alespoň názvy, ty další!

SEDMÝ ŽÁK. 1. Modlitba Páně. 2. Vyznání víry. 3. Desatero Božích přikázání. 4. O křtu. 5. O moci klíčů. 6. O večeři Páně. 7. Modlitba ranní. 8. Požehnání stolu. 9. Děkování po stole. 10. Modlitba večerní. 11. Boží sliby učiněné zbožným. 12. Kletby ohlášené bezbožným.

APOLLONIOS. Krásně! Co přijde pak?

POKRAČNÝ. Cvičení v počtech a zpěvu.

APOLLONIOS. Také hudební nauce se učí? Nač?

POKRAČNÝ. Odpověz zase ty!

SEDMÝ ŽÁK. Hudební nauka učí zpěvu. Učím se jí proto, abych mohl žalmy, hymny a kterékoli duchovní písně vlastní pílí pěkně zpívat, zpěvem Boha chválit a svou duši těšit ve zbožném shromáždění i jinde.

POKRAČNÝ. Které jsou hlavní věci hudební nauky?

ŽÁK. Klíče, tóny, noty a hudební stupnice, skládající se z toho všeho.

POKRAČNÝ. Kolikero je klíčů?

ŽÁK. SEDMERO: a, b, c, d, e, f, g.

POKRAČNÝ. Ale kolik tónů?

ŽÁK. Stejně tolik: Ut, re, mi, fa, sol, la, si.

POKRAČNÝ. Co je nota?

ŽÁK. Značka, ukazující, jak dlouho se má tón na jednom místě držet.

POKRAČNÝ. Kolikeré jsou noty?

ŽÁK. Rovněž sedmeré; největší ; dlouhá ;

krátká ; polokrátká ; nejmenší ; polonejmenší

 a osminka .

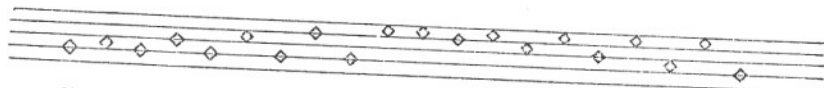
POKRAČNÝ. Co je to hudební stupnice, ty druhý!

ŠESTÝ ŽÁK. Stoupání a klesání hlasu po linkách a místech mezi linkami nahoru a dolů.

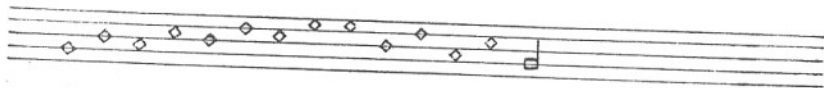
POKRAČNÝ. Jak zní tato stupnice? Zpívej!

Ut re mi fa sol la, la sol fa mi re ut

Ut re ut mi ut fa ut sol ut la la sol la fa la mi la re la ut

Ut mi re fa mi sol fa la la mi sol re fa ut

POKRAČNÝ. K čemu je dobré znáti to?

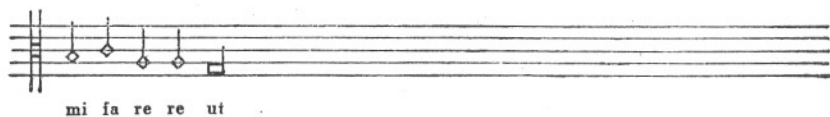
ŽÁK. Všechny nápěvy dovede přesně zpívat, kdo zpívá přesně tyto stupnice.

POKRAČNÝ. Opravdu? Zaspívej mi tedy jen jmény not (*ne slovy*) nějaký žalm, na příklad třicátý osmý. (*Podá mu žaltář s notami.*)

ŽÁK. Zaspívám.

POKRAČNÝ. Ty druhý, zaspívej tento sedmdesátý čtvrtý!

APOLLONIOS. Také ostatní tví žáci to umějí?

POKRAČNÝ. Co u mne umí *jeden*, umějí *všichni*, poněvadž se *všichni* učí, čemu se *jeden* učí, i když chápe jeden rychleji než druhý. A jakmile se dobře naučí všemu z této knihy, postoupí do další třídy, do třídy *pozorovatelů*.

KRÁL. Chválím příčinlivost tvou i tvých žáků. Vraťte se ke svým cvičením. A zmínění pozorovatelé ať vstoupí; s nimi budeš jednati ty, Plinie!

JEDNÁNÍ III, výstup 4.

(*Dovršený s hloučkem žáků, asi desíti.*)

PLINIUS. Také ty, dobrý muži, nám vylož napřed svůj úkol, k čemu směřuje tvá práce s těmito žáky.

DOVRŠNÝ. Vedu je k rychlému čtení a psaní v mateřském jazyce, jakož i k pozorování a chápání nejdůležitějších věcí i s názvy, jimiž se má všechno vyjádřit.

PLINIUS. Tak veliký úkol si stanovíš? Proč?

DOVRŠNÝ. Poněvadž z této mé třídy půjdou jedni do latinských škol, druzí k řemeslům, k hospodářství nebo jinam; tedy aby nikdo neodešel bez dobré výbavy.

PLINIUS. Bůh ti žehnej, že vyhledáváš a přeješ svým žákům tolik dobrého. Ale pověz, co prospěje pro latinské vzdělání, že se těmto věcem u tebe takto naučili?

DOVRŠNÝ. Velmi mnoho prospěje, jestliže si ode mne odnesou a do latinské školy přinesou co nejprobudilejší a nejvyvíčenější *smysly, zrak, sluch, jazyk, ruku*. Neboť hbitost těchto nástrojů bude nejspolehlivějším prostředkem k získání velkého vzdělání. Čím víc a čím líp se u mne naučí, tím víc a tím pevněji budou moci stavět v latinské škole na základech zde položených.

PLINIUS. Je pravděpodobné, co mluvíš.

DIDAKTIK. Nepravděpodobné, nýbrž zcela pravdivé.

PLINIUS. Dobrá. Ale k čemu bude řemeslníkům a sedlákům, že se naučili takovým věcem?

DOVRŠNÝ. Aby se i oni stávali podobnější lidem než němým tvářím; aby pozorněji poslouchali a lépe chápali kázání slova Božího, kdykoli je slyší; aby s bystřejším zrakem chodili mezi skutky Božími a rozumněji konali své úkoly; a tak aby i mezi prostým lidem poněmž mizela *nevědomost, hrubost, barbarství a bezbožnost*.

PLINIUS. Moudré to přání! Máš, prosím tě, k těmto svým cílům tak žádoucím také přiměřené prostředky?

DOVRŠNÝ. Mám! Hle, zde je jediná kniha, ba spíše knížka, poskytující sdostatek látky pro všechno naše cvičení.

PLINIUS. Jaká je to kniha?

DOVRŠNÝ. Je to soubor věcí *vnímatelných, to jest pravý jmenoslov všech podstatných věcí ve světě a úkonů v životě, předvedený názorně také zraku*. Neboť cokoli se dá malovati a očím předvésti, to zde stojí zobrazeno, dostává jméno a popisuje se po svých částech.

PLINIUS. Podej ukázkou!

DOVRŠNÝ. Čti, ty první, co je u prvního obrazu!

HOCH. BŮH.

PLINIUS. Jakže? I Boha malujete?

DOVRŠNÝ. Malujeme ho ve způsobu světla, pokud se dá světlo malovat. Ale radče dříve slyšet než soudit. Čti, hochu!

HOCH (čte rychle): *Bůh byl od věků a trvá na věky, nepochopitelné světlo, moc nesmírná, dobrota nevyčerpateľná, která v sobě pojala a mimo sebe vytvořila veškerenstvo věcí, kterému říkáme svět.*

DOVRŠNÝ. Následující, čti, co následuje!

DRUHÝ HOCH. SVĚT. *Bůh stvořil svět. Na nebi jsou hvězdy; mraky visí ve vzduchu; ptáci létají pod mraky; ryby plovou ve vodě. Země má hory, lesy, pole, zvířata, lidi. Tak máme čtyři živly, nejpětší tělesa světová, plná svých obyvatel.*

PLINIUS. Tak probíráte všechny věci světa?

DOVRŠNÝ. Ano, a díváme se zároveň na obrázky, abychom se současně učili znáti věci, jejichž jména jsme vyslovili.

PLINIUS. Hezky! Ale to se týká vědění: co však máte ke cvičení mravů a zbožnosti?

DOVRŠNÝ. Celá mravouka je podobně vyjádřena na svých místech, a podobně to, co patří k náboženství.

PLINIUS. Důmyslná knížka, to uznávám. Ale jak ji probíráš?

DOVRŠNÝ. To vyložím. Jednoho dne probereme jeden obrázek s příslušným výkladem a s cvičením v tomto pořadí: První hodinu přečtu žákům nadpis, dávám prohlížet obrázek a vysvětluji jednotlivé části slovy, jež podává popis pod obrázkem, nebo také jinými, která vedou k lepšímu pochopení. Pak zkouším, zda dobře rozumějí. Příští hodina se stráví čtením, při němž všichni žáci po pořádku navykají své oči a jazyk rychlosti, až do konce hodiny. Třetí hodinu opisují tentýž text do svých sešitků, co nejrychleji mohou. Přitom se jeví rozdílná schopnost k rychlému psaní, takže jedni provedou opis stěží jednou (při delších úlohách), kdežto druzí dvakrát, třikrát neb i vícekrát. Čtvrtou hodinu odříkávají zpaměti to všechno, co slyšeli vykládat, co tolikrát přečetli a opsali. Aby toto cvičení paměti postupovalo pevněji, přesunuji je na zítřek ráno. Tím se stává, že každodenní učení začíná (po skončení modliteb) řádným utvrzováním látky ze včerejška a teprve druhou hodinu se přistupuje k nové práci.

PLINIUS. Pěkný rozvrh! Ale co mají žáci k vzájemnému závodění?

DOVRŠNÝ. Soukromě si navzájem ukazují obrázky, prohlížejí si je a vysvětlují; před učitelem se pak soupeři vyzývají k závodění v rychlosti ruky, čtvrtou hodinu k závodění ve spolehlivosti paměti. Vítěz se za odměnu posadí na přednější místo.

PLINIUS (ohlédne se na krále, KRÁL pak): Jsme spokojeni tvou důmyslnou příčinlivostí. Pokračuj, jak jsi začal; tvá škola bude cvičištěm zdravé mysli.

(Odejdu. Nato DIDAKTIK): Vyjdu, dovolíte-li, lépe uspořádat třídy latinské školy, které mají nastoupit k přehlídce.

KRÁL. Nuže jdi! Získáš hlavní výhru, jestliže všade takto spojiš příjemné s užitečným. Ale neprodlévej dlouho!

DIDAKTIK. Hned se vrátím.

(Hudba.)

JEDNÁNÍ IV, výstup 1.

DIDAKTIK. Bylo nám uloženo, spojovati příjemné s užitečným. To jsme také udělali, nejjasnější králi! Jen zůstane-li při předsevzetí, dopřávat mládeži slušnou zábavu, pak vám žáci způsobí potěšení svými půvabnými a nadmíru užitečnými hrami.

KRÁL. Také o latinském učení to máme doufat?

DIDAKTIK. To slibuji. Metodu máme universální, hodící se ke každému učení: to se hned ukáže na příkladech.

KRÁL. Nechť se ukáže! Ať vejdu! A ty se posad s námi a dávej otázky těm svým příslušníkům, čili, jak rád říkáš, pohrej si s nimi, zatím co my se budeme dívat.

DIDAKTIK (s poklonou): Totéž mohu udělat stoje.

KRÁL. Sedni si k dozorcí! Nadále se budeme již společně radit o zdaru škol.

(Tedy se posadí.)

JEDNÁNÍ IV, výstup 2.

(Vestibulární učitel s 18 žáky.)

DIDAKTIK. Jako cíl latinské školy jsme stanovili znalost latiny, a to čistou, vybranou a úplnou, která nese s sebou poznání takřka všech věcí. Ale poněvadž toto učení, tak rozsáhlé a tak věčné, je něco velikého a vyžaduje různé i rozličně opa-

kované úkony mysli, jazyka i ruky, rozdělili jsme je na tři stupně čili třídy. Tedy vylož, učiteli první třídy, kam až máš dovésti své žáky, po jak bezpečných cestách a jak pěknými výhodami.

UČITEL. Mně je uloženo položit základy vzdělání a latinského jazyka; mám je dovésti až tak daleko, 1. aby dovedli všechno latinské s plnou pohotovostí číst, zcela přesně vyslovovat a pokud možno krásně a rychle psát; 2. aby se naučili základním slovům latinského jazyka, správně je chápajíce a správně jich užívajíce; 3. aby dovedli skloňovat i časovat všechny pravidelné vzory a znali první základy skladby.

DIDAKTIK. Jaké máš prostředky, abys je k tomu přivedl?

UČITEL. Trojí knihu: 1. První, hle, je *Prvouka latiny*, kde se učí latinsky číst a psát a kde mají v doslovném překladu ty krátké mravní průpovědi i cvičení zbožnosti, jak jsou obsaženy v české první učebnici. 2. Druhá kniha je *Souborný přehled všimatelného světa*, kniha, s níž se také už na obecné škole důkladně seznámili; zde se musí probírat proto, aby si tímto způsobem snáze zvykli na latinu, když si všechno odpovídá slovo za slovem. 3. Třetí knížka, zvaná *Vestibulum latinského jazyka*, má slova i věci v tak umělém sestavení, aby spolu s připojeným slovníkem a s počáteční mluvnici otvírala nepozorovatelně cestu jak k věcnému poznání, tak k následující mluvnici.

DIDAKTIK. Jaký způsob zachováte při probírání těchto knížek?

UČITEL. Napřed jim všechno ukazují a vysvětlují já, a teprve až všechno řádně pochopí (*aby napodobování nebylo tupé*), ukládám jim dělat tímtež způsobem totéž a opravuji chyby; nakonec po dostatečném pochopení a utvrzení cvikem žáci se sami navzájem vyzývají a cvičí závoděním o přednější místo.

DIDAKTIK. Ukaž to na příkladech!

UČITEL (obrácen k žákům): Ty poslední, vyzvi někoho z těchto přednějších a proháněj ho otázkami, zda bude moci správně odpovědět na všechno z toho, čemu jste se už naučili.

POSLEDNÍ ŽÁK. Vyzývám prvního. Ty, které je první a základní rozdělení věcí? (*Ten mlčí.*) Nevíš? Povím ti. Věci se dělí na *vsechno, něco, nic*. Postup mi své místo!

PRVNÍ ŽÁK. Tato otázka nestojí takto ve *Vestibulu!*

PŘEDEŠLÝ ŽÁK. Ale tak nám ji vykládal pan učitel!

UČITEL. Tak jest, zvítězil on! Vyměňte si své místo. Ty předposlední, vyzvi někoho!

PŘEDPOSLEDNÍ. Ty druhý, kolik je věcí, které patří do rozsahu pojmu *vsechno*?

DRUHÝ. Bůh, svět, člověk.

PŘEDPOSLEDNÍ. Proč se o Bohu říká *vsechno*?

DRUHÝ. Protože stvořil všecko.

PŘEDPOSLEDNÍ. Proč se říká světu *vsechno*?

DRUHÝ. Poněvadž obsahuje všechno.

PŘEDPOSLEDNÍ. Proč člověku? (*Když soupeř mlčí a drbe se za uchem, řekne předposlední sám:*) Poněvadž se dívá na všechno a je takřka svět v malém a Bůh v malém. Tak řekl pan učitel.

UČITEL (k druhému): Jak jsi to mohl zapomenout? Čis nedával pozor? Nes hanbu své nedbalosti! Ustup s místa. (*Vyměň si tedy místo.*)

DIDAKTIK. Vidím, že váš postup je dobrý. V mluvnici máte také nějaký příjemný způsob závodění?

UČITEL. Máme *mluvnické hrací karty*.

DIDAKTIK. Podejte ukázkou!

UČITEL (vyjme svazček karet a odevzdá je prvnímu žáku se slovy): *Tu máš syntaktické karty!* Rozděl je, a které číslo na koho přijde, ten podle toho pravidla, které má stejné číslo, vyřkne slovo a připojí je k předešlým tak, aby vyšla plná, třeba sebedelší věta.

PRVNÍ ŽÁK převezme karty, zamíchá je a rozdělí. Syntaktických pravidel ve *Vestibulu* je ovšem jen patnáct. Navíc je přidána karta, která má číslo 1; kdo ji dostane, zahájí rozmluvu tím, že vyřkne nějaký nominativ nebo vokativ, na příklad *schola*. K tomu slovu připojí podle 1. pravidla následující žák jiné jméno v tomtéž pádě, na příklad: *schola officina*. Třetí žák podle druhého pravidla přidá jiné jméno v genitivu, na příklad *officina humanitatis*. (NB. Kdo bude mít kartu číslo 17, ten bude zapisovatelem a запиše slova pronesená ode všech.) Čtvrtý žák ozdobil podle třetího pravidla všechna jména přídavnými jmény téhož čísla, rodu a pádu, na příklad *bona schola, pulchra officina humanitatis verae*. Pátý podle čtvrtého pravidla připojí k přídavnému jménu (připouští-li to věc) dativ na označení, komu je věc taková, na př. *bona nobis*. Šestý k týmž přídavným jménům připojí ablativ, ukazující, čím nebo po jaké stránce je věc takovou, na příklad *schola bona constitutione, pulchra exercitiis*. Sedmý připojí mocí šestého pravidla k nominativu příslušné sloveso určité stejného čísla a osoby, na příklad *schola est, expolit (ingenia), reddit (doctos)* atd. Osmý podle sedmého pravidla řekne: *Est nobis, expolit pueris (mentem), reddit parentibus aut rei publicae* atd. Devátý mocí pravidla osmého řekne: *expolit linguam, mentem; reddit doctos, moratos, soller-*

tes, pios. Desátý přidá vedením pravidla devátého ablativy nástrojové, *perpolit (ingenia) exemplis, praeceptis exercitiisque perpetuis.* Jedenáctý změní podle rady desátého pravidla tvar určitý za neurčitý a přidá jiné sloveso v tvaru určitém, místo *expolit* říká *expolire potest* nebo *scit, vult, quaerit, solet* atd. Dvanáctý přidá k slovesům příslovce pomocí pravidla jedenáctého, *expolit pulchre, cito* atd. Třináctý změní nějaký určitý tvar za participium (podle pokynu pravidla dvanáctého), na příklad *expoliens ingenia.* Čtrnáctý přidá (bude-li možno) k přídavným jménům a adverbiiim adverbia (vedením pravidla třináctého), jako *schola valde bona, officina admodum pulchra, satis pulchra.* Patnáctý zkusí přidat k jménům předložky (vždy s příslušným pádem podle pravidla čtrnáctého) a tak zpestří sloh, na příklad *de schola bona, pro nobis per constitutionem, ultra sensus* atd. Šestnáctý, uvidí-li více podstatných neb přídavných jmen nebo adverbii, spojí je spojkami, spojujícími stejné pády, časy neb způsoby, jako *expolit sensus et mentem et linguam cum exemplis tum praeceptis, tum exercitiis* atd. Sedmáctý již provedl svůj úkol, neboť všechno toto zapisoval. Úlohou osmnáctého jest, ze slov tímto způsobem shromážděných sestavit úplnou, dobře spořádanou větu, neb je-li snesených slov příliš mnoho, dvě nebo tři věty. Na příklad: *Schola bona per constitutionem bonam est pulchra humanitatis verae officina, optanda iuventuti, parentibus et rei publicae, quia quaerit excolere sensus et linguam et mentes, reddens doctos, bene moratos, sollertes, pios* etc. (Škola, dobrá svým dobrým zřízením, je krásnou dílnou pravé lidskosti, žádoucí mládeži, rodičům i státu, poněvadž hledí vzdělati smysly, jazyk i mysl, činíc žáky učenými, mravnými, pilnými, zbožnými atd.)

(Toto se zde uvádí pouhým vyprávěním; ve skutečnosti předvedou hoši tuto hru před očima diváctva, a uzná-li se za vhodné, uloží se jim opakovat tu hru na kterékoli thema z 1. kapitoly *Vestibula.* Konečně, když hru skončí:)

DIDAKTIK. Ne zle jste hráli. Ale kdo v takovéto hře vyhrává nebo prohrává?

UČITEL. Prohrává, kdo nedovedl uvést na své pravidlo žádný příklad, aneb jen příklad velmi nejapný; vyhrává však, kdo vážnoucímu pomůže. Ale konečnou výhru získává ten, kdo dovede najít chybu u posledního pořadatele a opravit ji co nejlépe.

DIDAKTIK. Ale jakou odměnu dostane vítěz, a jaký trest ten, kdo prohraje?

UČITEL. Vítěz získává chválu, poražený výsměch, a to tím víc, čím větší se pozoruje píle nebo nedbalost.

DIDAKTIK. Máte jiné podobné karty k mluvnici?

UČITEL. Máme, pro hravé opakování skloňování a časování, libo-li poslechnout.

KRÁL. Musíme vyslechnout ještě jiné. (*A obrácen k svým rádčům řekne:*) Jak soudíte, má se tento druh cvičení schválně?

PLATON. Tyto hříčky vedou k vážným věcem.

ERATOSTHENES. Již dávno jsme potřebovali takové prostředky, které by dětem oslazovaly práci.

DOZORCE. Ale není v tom skryto nebezpečí, že tím způsobem budou přilákáni ke hře skutečnými hracími kartami?

APOLLONIOS. Ba naopak, tento vynález směřuje k posměchu a pohrdání hracími kartami, poněvadž velmi lehkou poznají, že při karbanu nejde o nic, leč o ztrátu času beze všeho zisku, kdežto zde že máme velmi užitečné cvičení s toutéž nebo s ještě větší zábavou (*neboť v obojím případě záleží na náhodě a na otipu*).

PLINIUS. Myslím také tak.

KRÁL. Zabývejte se tedy dále, synáčkové, takovýmto hravým způsobem vzdělání pod naší přízni a s obecným souhlasem všech dobrých lidí; den ode dne vzrůstej váš rozlet k větším a lepším cílům. Zatím odejděte a vraťte se kolem oběda; dám vám připravit malou hostinu.

(Všichni se pokloní před králem a vyjdou.)

JEDNÁNÍ IV, výstup 3.

(Učitel januální s 12 žáky.)

DIDAKTIK. Do tvého cechu postupují žáci třídy vestibulární; kam až, příteli, je máš dovésti od spolehlivě položených základů jazykových i věcných?

UČITEL. Mým úkolem jest ukázat a vysvětlit jim v hlavních věcech celou stavbu věcí i jazyka a naučit je praktickému využití všeho.

DIDAKTIK. Rozsáhlé pole jsi získal k prokázání své horlivosti! Ale jaké máš prostředky k tomu cíli?

UČITEL. Hle, tato trojjediná kniha, nadepsaná *Brána jazyků*, opatří všechno! Neboť první její část obsahuje *stavivo jazyka latinského, slovník*, kde se najde kterékoli základní slovo, vysílající své větve a rozvíjející se v úplný strom. Druhá část, *mluv-*

nice, učí, jak máme to stavivo přizpůsobovat, otesávat, zpracovávat na klády a trámy, a konečně jak z nich budovat zdi a stropy, to jest učí nás ohýbati už všechna slova a splétati z nich souvislou řeč. Třetí část konečně ukazuje pravé využití předěšlých, podávající stručný přehled všech věcí slohem prostým a přirozeným k jednoduchému vystižení kterékoli věci; má název *věci a jejich jména*.

DIDAKTIK. To nám není neznámo. Ale chceme od tebe vědět, jakým způsobem probíráš tyto knížky a jakými výhodami usnadňuješ a zpříjemňuješ svým žákům práci.

UČITEL. Už pouhé seřazení látky, kterou budeme probírat, je obratným tahem, aby se nic nemohlo zdát zvlášť nesnadné. Slovník totiž nepřináší nic nového, nýbrž pouze rozvádí věci známé z dřívějšíka (základní slova latinského jazyka); jednotlivá slova odvozená ze základních mají při sobě hned vysvětlení (jednak tu a tam stručnou definici, jednak všude překladem do mateřského jazyka). Pokud se zabýváme slovníkem, nedbáme na nic než na význam slov; dokud se zabýváme mluvnici, dbáme jen stavby slov, rčení a vět; a pokud se zabýváme textem, dbáme jediné věci, poněvadž významy slov už známe ze slovníku, ohýbání a spojování slov už z mluvnice; nic tu nezbyvá než těšit se pozorováním věci a takřka pást svou mysl věcným poznáním.

DIDAKTIK. Správně, pokud jde o pořadí. Ale už vylož, jak postupuješ v jednotlivých částech!

UČITEL. Slovník probíráme čtením, opětovným čtením a vykládáním (jeden po druhém, já vždy první) a také tím, že z něho bereme látku k tvoření nových vět.

DIDAKTIK. Nuže, ukaž nám to na příkladu!

UČITEL uchopí slovník (podle jeho příkladu hned i všichni žáci) a předčítá libovolný základní výraz s jeho odvozeninami a složeninami, na příklad *acerbus* — nejdřív jen latinsky. Po učitelovi začne nejbližší žák a tak dále pořadem. Pak zase učitel, vrací se k latinským slovům, přeloží je každé zvlášť mateřským jazykem a vyzve žáky, aby to říkali po něm. Budou tedy podle něho odříkávat. Pak řekne učitel: *Zdali pak si to někdo po tolikerém opakování zapamatoval?* Nato se kdosi pokusí, ale uvázne; jiný, pokročilejší, odříká všechno a je pochválen. Tu jeden z menších: *Pane, také já už to umím!* Učitel: *Tedy odříkej!* (*Odříkává.*) NB. Ale nesmí se vzít základní slovo příliš plodně, jako je *ago, dico, facio* atd., nýbrž pro úsporu času jen slovo chudší, na příklad *schola, studium, charta, aemulus* atd.

UČITEL (nato): Napište si větu k překladu do latiny: *Tyto hrušky jsou trpké, protože nezralé; trpkne mi po nich na jazyku; zdrž se jich pro trpkost. Ale ještě víc se měj na pozoru, abys nikoho neroztrpčil trpkými slovy neb skutky.* — (*Pak řekne.*) Přeložte to do latiny. A kdo bude mít větu hotovou první, ať čte první!

ŽÁK. Pane, už to mám.

UČITEL. Čti, a vy ostatní poslouvejte; a jestliže někdo zpozoruje chybu, pověz to!

(*Vzhledem k tomu musí se vyskytnout chyba, nějaký bohemismus nebo chybný tvar, u jména, pokud se týká rodu nebo pádu, u slovesa o čase nebo způsobu; ty chyby někteří z žáků hned na místě ukáží a opraví.*)

DIDAKTIK. V této věci nemáte žádný druh závodění?

UČITEL. Máme, pane! Po probrání kterékoli kapitoly slovníku se dovoluje, aby se žáci vyzývali po dvou, kdo dovede hbitěji odříkávat z paměti.

DIDAKTIK. Chceme příklad!

UČITEL. Ty a ty (*vybere dva*), proveďte závod o nějaké základní slovo, začínající písmenou *s*, proti němuž postavte jiné slovo stejně rozvětvené; ale hleďte vyjadřovat také herecky, cokoliv možno!

(*Když žáci listují ve slovníku a z nerozhodnosti váhají, dá jim učitel sám dva úkoly stejného rozsahu: »schola« a »studium«; oba odříkají hbitě. Pak dá učitel jiným dvěma slova »struere« a »stringere«. Slabší žák odříká hbitě odstavec »struere«, také se slušným znázorňováním; druhý však uvázne ke konci svého úkolu při slově »praestigiator atd. První jej opraví a tak ho sesadí s jeho místa.*)

DIDAKTIK. Dosti, dosti! Probrali jste tímto způsobem již celý slovník?

UČITEL. Ano!

DIDAKTIK. Za jakou dobu?

UČITEL. Za pět měsíců.

DIDAKTIK. S jakým výsledkem?

UČITEL. Ať to poví některý z žáků! Ty!

ŽÁK. Jestliže jsem předtím nahlédl do některé latinské knihy, rozuměl jsem sotva každému desátému slovu, ale smysl jsem mohl postihnout sotva kde. Zato nyní, když jsme takto probrali slovník, rozumím skoro všemu, nač se podívám.

UČITEL. Už tak velice jsi sám se sebou spokojen? Bratříčku, spokojenější budeš se sebou i s jinými, jestliže se dobře naučíš i *januální mluvnici*, která tu jde hned za slovníkem; ta tě naučí

nejenom rozumět cizím větám, nýbrž i skládat bez chyby věty vlastní; a ještě mnohem více, až v následujícím textu *Brány* provedeš přehledku věcí. Přeješ si toho opravdu?

ŽÁK. Kéž jen brzy!

DIDAKTIK. Co obsahuje vaše *januální mluvnice*?

UČITEL. Doplnky mluvnice vestibulární; učí nejen chápat, nýbrž i napodobovat veškeré možnosti jazyka, pokud jde o prostou stavbu slov, obrátů, vět i souvětí; a to snáze a bezpečněji, než by to šlo pod vedením běžných mluvnic.

DIDAKTIK. Můžete nám to znázornit nějakým stručným příkladem?

UČITEL. V kterém oboru? Libo něco z nauky o *slovu* (podle běžných mluvnic bych řekl: z *etymologie*), či z nauky o *spojoování slov* (čili podle běžných mluvnic ze *syntaxe*) anebo z nauky o *větě a souděti* (čehož se běžné mluvnice nedotýkají)?

DIDAKTIK. Promluvte o větě, ale s praktickým využitím.

UČITEL (*obracen k svým*): Pojdte, žáčci, a ukažte, čemu jste se naučili z dvanácté kapitoly *januální mluvnice*. Ty první, *co je věta*?

PRVNÍ. Spojenina slov a obrátů, něco o něčem tvrdící, popírající neb se dotazující.

UČITEL. Dej příklad.

ŽÁK. *Kdo je tu?* je věta tázací. *Já tu jsem* je věta tvrdící. *Bratr tu není* je věta záporná.

UČITEL. Co je základem věty?

ŽÁK. Nominativ s určitým slovesem.

UČITEL. Správně! *Další!* Kolikeré jsou věty?

ŽÁK. Trojí: *Jednoduché, složené, stažené.*

UČITEL. Co je věta jednoduchá?

ŽÁK. Kde se jen jedno o jednom ptáme nebo odpovídáme. Na příklad: *Kdo byl Daniel? Daniel byl prorok.*

UČITEL. Co je věta složená?

ŽÁK. Kde se činí o více podmětech více výpovědí, jako: *Daniel byl prorok, Petr však byl apoštol.*

UČITEL. Co je věta stažená?

ŽÁK. Kde je zakrytě obsaženo více výpovědí o více věcech, na příklad: *Bude prý mír.* Neboť tato věta se rozkládá ve dvě: *Lidé říkají, že bude mír.*

UČITEL. Zdalipak se dá i trojí věta stáhnout v jednu?

ŽÁK. Nevím.

UČITEL. Ty čtvrtý, víš to?

ČTVRTÝ ŽÁK. V mluvnici máme příklad: *Chtěj nechtěj stane se; to znamená: ať ty chceš* (hle, jedna věta), *ať ty nechceš* (hle,

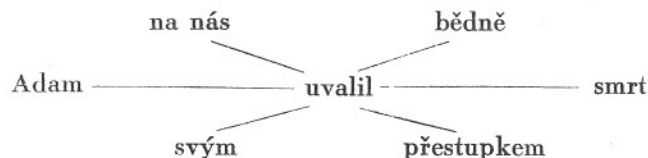
druhá), *toto se stane* (hle, třetí, každá mající svůj podmět a své sloveso určité).

UČITEL. Ty *pátý*, co je ve větě středem, k němuž mají všechna ostatní slova vztah?

ŽÁK. Sloveso určité.

UČITEL. Ukaž to na této prosté větě: *Adam na nás bědně uvalil smrt svým přestupkem.* Znázorniuj na tabuli!

ŽÁK (*nakreslí takto*):

Hle, zde má všechno podle nějakého pravidla vztah k slovesu »uvalil« (jako v kruhu všechny paprsky ke středu). Totiž: *Adam uvalil*, podle pravidla VI.; *uvalil smrt*, VIII. pravidlo; *uvalil na nás*, VII. pravidlo; *uvalil bědně*, XI. pravidlo; *uvalil přestupkem*, IX. pravidlo; *svým přestupkem*, podle III. pravidla.

UČITEL. Dovedeš rozvíti tuto větu připojením jiných slov podle jiných pravidel?

ŽÁK. Dovedu, libo-li.

UČITEL. Pospěš!

ŽÁK. Podle pravidla I. přidám k jménu podstatnému jiné jméno v tomtéž pádě: *Adam otec*; podle pravidla II. jiné jméno v genitivu, *otec lidí*; podle třetího přidám přídavné jméno, kdekoli budu moci, a podle jiných pravidel, cokoli bude třeba, takto: *Adam, stvořený z hlíny země, první otec všech lidí (nejškodlivějších již sobě samým náklonností k hříchu), uvalil na nás všechny jistou smrt svým lehkomyšlným přestupkem, příliš snadno věře ďáblu, hledícimu zničit nás všechny skrze něho a v něm.*

UČITEL. Jsou tu příklady na všechna pravidla?

ŽÁK. Jsou!

UČITEL. Kolik slov jsi snesl v tuto větu?

ŽÁK (*napřed počítá, konečně odpoví*): Třicet osm.

UČITEL. Je to tedy věta složená?

ŽÁK. Není složená, je jednoduchá.

UČITEL. Proč?

ŽÁK. Poněvadž má jen jediný nominativ, *Adam*, a jediné sloveso určité, *uvalil*.

UČITEL. K čemu je tedy tolik ostatních slov?

ŽÁK. Doplnují smysl.

UČITEL. Ty *další*, dovedeš z této jednoduché věty utvořit složenou?

ŽÁK. Dovedu, klada více nominativů a sloves určitých, neb alespoň jedno z obého.

UČITEL. Řekni větu slučovací.

ŽÁK. I Adam i Eva svým přestupkem uvalili na nás smrt.

UČITEL. Řekni vylučovací.

ŽÁK. Ani Adam ani Eva nedají se ospravedlnit.

UČITEL. Řekni pořadací.

ŽÁK. Eva první přestoupila, pak Adam.

UČITEL. Řekni přirovnávací.

ŽÁK. Eva tíže zhřešila než Adam.

UČITEL. Řekni rozlučovací.

ŽÁK. Ať už zhřešil Adam nebo Eva, přece my umíráme.

UČITEL. Řekni připouštěcí.

ŽÁK. Ačkoli jsme tam nebyli, přece umíráme.

DIDAKTIK. Dost, čas utíká! Uznáváme vaši horlivost a plnější užitečnost vaší mluvnice nežli obyčejných. Promluvte již o obsahu *Brány*, jak ten probíráte.

UČITEL. Jako ostatní: jdou všade za mým příkladem. Přečtu jednu větu a hned ji přeložím do mateřštiny; totéž činí hned i oni jeden po druhém. Pak ukáží *ve skutečnosti* věci, které byly označeny *slovy*, pokud se dají přímo ukázat. Není-li tomu tak, *kreslím je na tabuli* nebo je *vysvětluji slovy* tak, aby museli pochopit. Anebo je zavedu do zahrady, na pole, do vinice, do lesa nebo k řemeslníkům atd., aby sami osobně pozorovali, co a jak se tam děje, aby vůni květů sami vnímali, a podobně i jiným smyslům předkládám a poskytuji, cokoli je možno; aby měli jistotu, že viděli, slyšeli, čichali, ochutnali a ohmatali kdejaké věci, a aby tak dovedli *mluvit*, když je řeč o věcech, ne *tlachat!*

DIDAKTIK. A zajímá je tento postup?

UČITEL. Jak by ne? Každodenně mají novou podívanou a novou potěchu smyslů; nikdy nezůstanou na suchu, majíce všade příspěvní.

DIDAKTIK. Pěkně si počínáte, to musím uznat. Ale mají tito tví žáci také v této věci nějaký příjemný způsob závodění?

UČITEL. Mají, pro sebe i pro veřejnost.

DIDAKTIK. Jak pro sebe?

UČITEL. Pro cvičení paměti jim dávám tyto tři osmihranné kostky; jednou z nich házejí pro čísla od začátku až do desá-

tého paragrafu; odtud až k paragrafu stému dvěma, od něho až do konce třemi.

DIDAKTIK. Jak?

UČITEL. Každý musí odříkat tolikáté souvětí *Brány*, které mu ukáží horní číslice kostek; nedovede-li, prohrává a musí se zdržet hry, dokud ostatní nedohrají. Kdo zůstane po všech uvážených sám, ten je vítěz a podrží jméno vítěze (ba krále), dokud snad není sesazen při jiném závodě.

DIDAKTIK. Kdyby nám nechybělo času, rádi bychom vás viděli při hře. Neboť poznáváme, že je to hra příjemná a velmi prospěšná. *Ale jaké je veřejné závodění?*

UČITEL. Jak je právě vidíte, milí pánové! Neboť souborný přehled věcí, zahrnutý v obsah *Brány*, byl zpracován v osm *divadelních her*. V nich jsou rozděleny úkoly mezi žáky a každý hraje svou úlohu před sezvaným diváctvem, jak pěkně jen dovede; *věci* přitom ukazuje buď *ve skutečnosti*, nebo alespoň *ve znázornění*, kdežto *činnosti* znázorňuje herecky; tak jako jsme nedávno předváděli ve třech hrách věci přírodní i vyrobené a jako dnes předvádíme *dobře zřízenou školu*, co a jak se tam děje; zbývají ještě čtyři takové hry, nežli se všechno přehraje jako živě.

KRÁL. Tak je tomu? Hrejte tedy, jak srdce ráčí, milí synáčkové, stejně *ve škole* jako na *jevišti*, a tak budete jednou v budoucnosti hodni toho, vystoupit na *jeviště světa*. Zatím odejděte, ale později přijďte na hostinu!

(Pokloní se a odejdou.)

JEDNÁNÍ IV, výstup 4.

(Učitel atriální s devíti žáky.)

DIDAKTIK. Nejvyšší třída latinské trojtřídní školy, *třída atriální*, je svěřena tvé opatrnosti; řekni, s jakým cílem? Čeho má dosáhnouti tvé přičinění?

UČITEL. Mým úkolem jest uzavřít studium latinského jazyka, aby tito moji žáci mohli býti vpuštěni z *této mé síně* bezprostředně *do paláců literatury*, aby tam mohli všude pronikat už na svou vlastní pěst a aby si mohli shromažďovat poklady vzdělání.

DIDAKTIK. Velmi pěkně. Ale jakou cestou vedeš své svěřence k tomuto cíli?

UČITEL. Mám tytéž tři nástroje jako učitelé předešlých tříd: *přehled věcí s jejich pojmenováním, slovník a mluvnici*; ale všechny tři přioděné novým rouchem, upravené k uhlazenosti. *Vypravování atriální* není totiž už prosté a jednoduché jako v Bráně (kde stačilo nazvat *člun člunem a motyku motykou*), nýbrž takové, aby stále vyjadřovalo jeden pojem pomocí druhého neb jinakerym způsobem, skýtajíc tak stále potěšení vítanou změnou. Také můj *slovník* je *latinsko-latinský*; učí nahrazovat prosté názvy věcí uhlazenějšími literárními obraty a větami. A moje *mluvnice* má název *mluvnice uhlazená*, poněvadž otvírá mimo jiné dovednost, obměňovat slovní výraz na tisíc způsobů.

DIDAKTIK. Zde dokaž, co umíš! Podej ukázkou tak zname- nitého umění té své uhlazené mluvnice!

UČITEL (k žákům): Připravte se a ukažte své pokroky ne z knih, nýbrž z paměti! Ty první, *co je to uhlazená mluvnice?* PRVNÍ ŽÁK. Je to návod, jak mluvit uhlazeně.

UČITEL. Co znamená, mluvit uhlazeně?

TÝŽ. Vyjadřovat své myšlenky jinak, než vyžaduje běžný způsob, ale přesto se vyslovit příjemněji, než by se poslouchalo, kdybychom šli prostou běžnou cestou.

UČITEL. Ty druhý, *co je to, mluvit uhlazeně podle pravidel?*

DRUHÝ ŽÁK. Míti v malíku způsoby obměňování a umět odůvodnit, proč se má něco obměnit tak neb onak.

UČITEL. Ale máš to v malíku?

DRUHÝ ŽÁK. Doufám, že ano.

UČITEL. Zde nestačí *doufat*, zde musíš mít *jistotu*, že víš, co víš! Řekni tedy, kolikerym způsobem se děje uhlazené obměňování řeči?

DRUHÝ ŽÁK. Hlavně trojím: 1. *rozšiřováním*, 2. *zuzováním*, 3. *zpestřováním*. A zpestřování se děje sedmerym podrobnějším způsobem: 1. *vysvětlením*; 2. *svéráznými obraty*; 3. *přestavováním*; 4. *přeměňováním*; 5. *přejmenováním*; 6. *přeladěním*; 7. *vázáním*.

UČITEL. Kolik je tedy všech způsobů obměn dohromady?

ŽÁK. Devět.

UČITEL (obrácen k didaktikovi): Pane, potřebovali bychom nějaký příklad, třeba jedinou větičku, abychom na ní ukázali umění obměn na tolik způsobů. Buď tak laskav, navrhní nějakou!

DIDAKTIK. Zde jest: *Dobrá škola učí všemu příklady*.

UČITEL. Velmi dobře! Ty třetí, kolika způsoby se dá ta věta rozšířit?

TŘETÍ ŽÁK. Třemi, za prvé podle jednotlivých slov, za druhé podle jednotlivých obrátů, za třetí podle větného celku.

UČITEL. Rozšiř větu nám předloženou podle jednotlivých slov!

TŘETÍ ŽÁK. *Tato naše slovatná škola, pravá dílna pravé lid- skosti, učí, naučí všemu, čeho potřebujeme pro život, i odnaučí, a to ne ztrnulými pravidly, nýbrž příjemnými a neustálými pří- klady*.

UČITEL. Mohl bys ukázat, z jakých zdrojů plynou tyto pra- ménky rozšiřování?

ŽÁK. Mohu; z *epithet*, *antithet*, *synonym*, *perifrází* atd.

UČITEL. Postačí. Ty čtvrtý, hleď zase zúžit tuto rozšířenou větu; odejmi všechno, cokoli se dá odejmout bez porušení smyslu, ponechej pouze podstatná slova.

ČTVRTÝ ŽÁK. Jestliže všechno odejmu, zůstane nám sama původní věta, tak jak tak dosti *spartsky* vyjádřená. Leda bych snad řekl: *My všechno příkladem!*

UČITEL. Ne zle! Ty další, objasni danou větu, aby se odstra- nilo, je-li v ní něco nejasného neb dvojsmyslného, a aby smysl se stal veskrz jasný a průhledný.

PÁTÝ ŽÁK. Již je všechno jasné; leč bych snad měl — po- něvadž i malíři, zápasníci, vojáci, krejčířky atd. mají své školy — určit blíže: *škola obecně vzdělávací*.

UČITEL. Další, zaměň výrazy všem jazykům běžné za své- rázné, vlastní jen latině.

ŠESTÝ ŽÁK. Ryzeji latinsky by se snad řeklo: *Ludus discendi noster cuncta instituit meris paradigmatis*.

UČITEL. Něco na tom je, co jsi řekl! Další, přestav slova v této pětislové větě, nám předložené. Ale nejdřív řekni, kolika- násobně se dá přestavit pět slov?

SEDMÝ ŽÁK. Stodvacetkrát.

UČITEL. Jakže? Tolikrát?

ŽÁK. *Tolikrát!* Čtyřiadvacetkrát můžeme začít slovem *škola*, stejně tolikrát slovem *naše*, stejně tolikrát slovem *učí*, stejně toli- krát slovem *všemu*, stejně tolikrát slovem *příklady*.

UČITEL. Vidím, že chápeš tu úžasnou sílu postupného pře- stavování. Přestav alespoň několikrát!

SEDMÝ ŽÁK. *Škola naše všemu příklady učí. Škola naše pří- klady učí všemu. Škola naše příklady všemu učí. Všemmu pří- klady učí naše škola. Všemmu učí příklady škola naše. Příklady všemu učí škola naše*.

UČITEL. Ustaň, celý den by nám nestačil! Ty následující, přeměň slova ve větě mluvnicky, to jest pády, časy a způsoby.

OSMÝ ŽÁK. *Zoláštnost naší školy jest, učit všemu příklady.*

UČITEL. Nedovedeš to jinak?

ŽÁK. Dovedu jinak a jinak, měněním pádů, časů atd.

UČITEL. Vidím, že to umíš. Ty poslední, přejmenuj věci zde položené, to jest zaměň výrazy vlastní v přenesené.

DEVÁTÝ ŽÁK. *Mé cvičiště vytvoří všechny své sochy podle norem Polykleitových.*

UČITEL. *Cviciště místo škola, jaký je to tropus?*

ŽÁK. *Metafora; neboť cvičiště je škola tělocviků.*

UČITEL. *Mé místo naše, co je to?*

ŽÁK. *Synekdocha, číslo jednotné místo množného.*

UČITEL. *Polykleitova norma místo vzor, co to?*

ŽÁK. *Metafora; neboť jsme zde utvářeni jako živé sochy, abychom se z hrubého dřeva měnili v Merkura, krásný obraz Boží.*

UČITEL. Krásně! Ty zase (*obráti se k pronímu*), přelaď danou větu, to jest, dej jí nějaký citový výraz!

PRVNÍ ŽÁK. Učiním tak. Nejdříve otázkou: *Zdaž není krásná škola, kde se všemu vyučuje na příkladech? Za druhé zoláním: Ó šťastná škola, která všemu vyučuje na příkladech! Za třetí oslovením: Šťastná jsi, školo, která všemu vyučuješ na příkladech! Za čtvrté zosobněním: Mne vizte, sestry ostatní školy, a uče se vyučovat všemu na příkladech!*

UČITEL. Ustaň, je zřejmo, že nejsi neznalý také tohoto umění, vyzdobovat řeč. Dovede už někdo z vás pronést tuto větu řečí vázanou? Zkuste to! Kdo první?

ŠESTÝ ŽÁK. *Šťastná škola, kde všemu se učí jasnými vzory!*

OSMÝ ŽÁK. Já, pane, mám rýmy!

UČITEL. Nuže!

ŽÁK. *Škola, názorně jež učí,
životem jak mlýny zvučí.*

UČITEL (*učenímu sboru*): Taktó jsme obměňovali vaši větu podle slov: libo slyšeti obměňování podle vazeb a vět?

(*Didaktik upře oči na krále; nato:*)

KRÁL. Čas již nedovoluje. Vidím, že si počínáte ve škole dosti obratně a čile. Ostatní vaše vědomosti mohou později shlédnout a posoudit dozorce s didaktikem. Ale nade všechno se musíš přičiňovat, aby ti dala za pravdu *skutečnost!* To se stane, jestliže všechny tyto své žáky dovedeš krásně k cíli, jenž je vám vytčen. Teď smíte odejít.

ŠKOLNÍ DOZORCE. Pokorně bych prosil královskou výsost a celý nejváženější sbor učenců, aby laskavě ustanovili, má-li býti napříště na školách zachován takovýto způsob cvičení mládeže.

KRÁL. Nuže, vyslovte se po řadě, jaké je vaše mínění.

PLATON. Bylo vždy mým přesvědčením, že nejen ušlechtilé povahy, nýbrž veškerá lidská přirozenost se raději dává *vésti* než *donucovati*. Proto uzavírám, že tato metoda, která celá není nic jiného než vlídné vedení mysli, má býti celá podržena a stále rozšiřována i zlepšována.

ERATOSTHENES. Bylo-li právem řečeno *Jen to víme, co máme v paměti*, pak tato metoda zasluhuje chvály také po té stránce, že stálým probouzením smyslů a živým vyjadřováním věcí dobře oživuje představivost a stále baví příjemnou samostatností; předvádí všechno rozumu stejně jasně, jako pevně vštěpuje všechno paměti. Popřejme školám, aby plně užívaly těchto svých pomůček smyslů, rozumu a paměti!

APOLLONIOS. Kdosi řekl, vzpomínám si, že *činné cviky jsou duši škol*. Měl-li pravdu, tedy naše škola bude dobře oduševnělá, poněvadž celá vře živoucími cviky.

PLINIUS. Nicméně se domnívám, že je třeba jakési opatrnosti, aby hry tohoto druhu nebyly příliš hravé, nýbrž spíše smíšené s vážností. *Právem říkal Apelles, že chybují malíři, kteří necítí, co znamená dost!* Buďtež tedy tyto hry školám dovoleny s tou umírněností, aby všechny hračky tohoto druhu nebyly ničím jiným než předeherami života!

DIDAKTIK. Zajisté se směřuje k tomu, *aby se mládež neučila pro školu, nýbrž pro život*; to zřejmě ukáží následující hry našeho divadla (*o mravech života a o životě universitním, o hospodářství, o správě občanské a o náboženství*). O to, pravím, jde, aby se jim po vychození školy nemohlo naskytnout celkem nic jako naprostá novinka, nýbrž vše jako z dřívějšíka známé; jen s tím rozdílem, že zde se jedná hravě, v životě však vážně. Nechť tedy pevně stojí heslo, patřící jako nápis nad vchod každé školy:

O své vůli všechno ať plyne, pryč nucení vzdalíte!

KRÁL. Vidím, že hlasy vás všech se pojí v dokonalý souhlas; ani já se neoddělím. Budiž tedy vyhlášeno s platností věčného zákona, že lidé nesmějí býti jinak vychováni k lidskosti než

lidsky a že každá škola má být opravdě a všim způsobem dílnou lidskosti. A ty, školní dozorce se svými druhy, věnujte tomu svrchovanou péči, aby se všechno řádně konalo tímto způsobem. Vy jste zde čelnými vůdci, vy jste kapitány, vy jste Atlanty této oblohy; jen na vaší bdělosti závisí spása škol. Neboť za vámi jako za těžiškem pohybu půjdou okruhy, učitelé totiž, a za nimi zase žáci jakoby váš živelný svět, v němž vy s pomocí Boží budete vytvářet živoucí zlato a stříbro, živé květy a rajské stromky Bohu milé, a konečně tvory všestranně oduševnělé, plné života, vnímavosti a pohybu, nejvlastnější obraz Boží v člověku. A vy ostatní přátelé, mějte díky, že jste se laskavě dostavili a přispěli tak blahodárnými radami o těchto věcech tak důležitých.

(Vstanou, po nich i král, a vyjdou z jeviště.)

(Hudba.)

DOSLOV.

Nejváženější pánové, ochránci a příznivci! Hráli jsme před vašimi očima školu a ukázali jsme živými příklady, jak se škola stává zároveň hrou. Líbilo se vám divadlo? Doufáme. Ale prosíme také o to, aby se vám líbil zdejší pěkný způsob všeho vyučování a učení. Svolujete-li, aby tato vaše škola nebyla robotárnou, nýbrž hrou, pak zase my, drobný nárůdek, z radosti, že se tu mimo jiné i hrami těšíme, nebudeme odtud utíkat, nýbrž spíše se budeme v houfch sbíhat a sneseme všechny výchovné zásahy, abyste nás konečně jednou uviděli plně vzdělané a ke všemu počestnému schopné. Dejž to Bůh. A vy buďte sbohem a zatleskejte!

(Konec čtvrté hry.)

DIVADELNÍ PROVEDENÍ BRÁNY JAZYKŮ

Část V,

v níž se předvádí akademie se svými čtyřmi vysokými fakultami, se vzdělávacím cestováním studentů a s vědeckými styky

fil. med. jur. theol.

Mud. 7, verš 24.

Hybnější nade všecko hybné jest moudrost, neboť se dotýká a chápe všeho.

Autor	Jan Amos Komenský
Název díla	ŠKOLA NA JEVIŠTI
Název původní	Schola ludus (pars IV—V)
Přeložil	Dr Josef Hendrich
Vydalo	KOMENIUM — učitelské nakladatelství, společnost s r. o., Praha VII — Brno — Banská Bystrica
Místo a rok	Brno 1947
Tiskla	knihhtiskárna Typia, Brno, Cejl 21
Obálka	Pravoslav Hauser
Vydání	první
Náklad	2200
Edice	Pedagogické klasobraní, řídí prof. dr. Josef Hendrich
Svazek	první
Cena	Brož. 45 Kčs

